

Särskolans undervisning

För barn och ungdomar i behov av särskilt stöd

Robert Kvist

Luleå tekniska universitet

Lärarytbildning
Allmänt utbildningsområde C-nivå
Institutionen för Utbildningsvetenskap

Abstrakt

Jag har valt att göra en studie om undervisningen i särskolan. I denna studie har jag som informationskällor använt mig av litteratur, Internet, intervjuer och enkät. Mitt syfte är att belysa specialpedagogers verksamhet och metoder. Som metod har jag använt mig av intervjuer, det vill säga kvalitativ metod. Resultatet av studien visar bland annat, att specialpedagogerna inom särskolan tycker, att det är bra att särskolan finns till för elever som behöver extra stöd. Integrering av särskoleelever i den ”vanliga” klassen kan i vissa fall fungera, anser de. Resultatet visar också på minst sex punkter, som skiljer särskolans undervisning från grundskolans. Som slutsats kan sägas att särskolans lärare försöker att anpassa undervisningen efter elevernas kunskaper, och det kan medföra att elevernas självförtroende växer.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

INLEDNING	1
SYFTE	1
FRÅGESTÄLLNINGAR.....	1
BAKGRUND	2
SPECIALPEDAGOGIK	2
SPECIALLÄRARE/SPECIALPEDAGOG	2
DEFINITION AV SÄRSKOLA	2
HISTORIA	3
BARN OCH UNGDOMAR MED OLIKA HANDIKAPP	4
NEUROPSYKOLOGISKA FUNKTIONSHINDER	6
BARN OCH UNGDOMAR MED DOLDA HANDIKAPP	6
SÄRSKOLA	7
VARDAGLIGA FÖREKOMSTER	9
METOD	11
KVALITATIV METOD	11
KVALITATIVA INTERVJUER.....	11
INFORMATIONSKÄLLOR.....	11
GENOMFÖRANDE AV INTERVJUER	12
AVGRÄNSNINGAR.....	12
VALIDITET	12
RELIABILITET	12
RESULTAT	13
SPECIALPEDAGOGERNAS UPPFATTNING OM INTEGRERING AV SÄRSKOLEELEVER I ”VANLIG” KLASS.....	13
HUR SÄRSKOLANS UNDERVISNING SKILJER SIG FRÅN DEN ”VANLIGA” SKOLANS UNDERVISNING	13
FÖR- OCH NACKDELAR MED SÄRSKOLAN UTIFRÅN EN FÖRE DETTA ELEVS UPPFATTNING.....	14
SÄRSKOLANS ORGANISATION	14
SAMMANFATTNING AV RESULTATET	14
DISKUSSION	15
SAMMANFATTNING	16
FORTSATT FORSKNING.....	16
REFERENSLISTA	17
BILAGOR	

Vilda och tama, tåliga och ömtåliga, otåliga och tålmodiga, alla ska få den stimulans och det stöd de kan behöva (Skolverket, skriftnr:420)

Inledning

I mitt kommande arbete som pedagog kommer jag att möta elever, som har funktionshinder av något slag. Jag vill och behöver förstå delar av deras problematik för att kunna ge dem den bästa pedagogiska hjälpen i förskola, skola, fritidshem, fritidsgårdar och även på deras fritid. För mig har barn och ungdomar med funktionshinder varit något okänt och obekant. Med denna uppsats hoppas och tror jag, att jag kommer att förstå mer av särskolans arbete med utvecklingsstörda elever. Därmed ökar min förståelse för hur jag i framtiden ska jobba och möta utvecklingsstörda barn och ungdomar.

Det finns idag ett stort behov av insatser för elever i behov av särskilt stöd, menar Haug (1998), men det är delade meningar om vilka insatser som är de bästa, och vilka åtgärder som ska ges till denna grupp av barn.

Syfte

Här nedan kommer syftet med mitt arbete och mina frågeställningar.

Mitt övergripande syfte är att belysa specialpedagogers verksamhet och metoder. Syftet kan besvaras genom nedan beskrivna frågeställningar.

Frågeställningar

1. Hur skiljer sig särskolans undervisning från grundskolans undervisning?
2. Vilken uppfattning har specialpedagoger om integrering av särskoleelever i ”vanlig” klass?
3. Hur ser särskolans organisation ut?
4. Vilka för- och nackdelar har särskolan enligt en före detta elev?

Bakgrund

Här nedan kommer bakgrunden till min uppsats, som behandlar undervisningen i särskolan.

De första rubrikerna behandlar tre viktiga områden: *Specialpedagogik*, *Speciallärare/specialpedagog* och *Definition av särskola*. Sedan följer *Historia* om särskolan. Styckena som kommer därefter har jag kallat *Barn och ungdomar med olika funktionshinder*, *Neuropsykologiska funktionshinder* och *Barn och ungdomar med dolda funktionshinder*. Barn som går i en särskola har ofta inte bara en utvecklingsstörning, utan de kan ha flera andra handikapp samtidigt. Rubriken *Särskola* är den viktigaste rubriken i studien, och det är därför att särskoleelever har sin undervisning på särskolan och tillbringar mycket tid där. För att förstå mer om vilka problem personer med utvecklingsstörning kan ha, har jag skrivit en rubrik som jag kallar för *Vardagliga förekomster*.

Specialpedagogik

Danielsson och Liljeroths (1995) definition av specialpedagogik som ämne lyder: ”Specialpedagogik är dynamisk utvecklingspsykologi på pedagogisk grund, med terapeutisk effekt och med hänsyn tagen till samhällsförhållanden och insikter om eventuella biologiska skador” (s. 154).

Rakstang, Eck och Rognhaug (1995) menar att undervisningen går ut på att överföra kunskap till eleverna och öva olika färdigheter. Samarbetet med hemmen är viktigt. I specialpedagogiken ingår bland annat filosofi, medicin, pedagogik, psykologi och socialantropologi. Specialpedagogiken inriktas på inläring, habilitering och rehabilitering. Det är viktigt att barn ges möjlighet att utvecklas i en väl fungerande omgivning. Barn med olika funktionsstörningar kan ibland få problem med sin språkliga utveckling. Språk och kommunikation är viktigt för människan och för samspelet mellan människor. Barn med funktionsstörningar är en stor grupp, som har stora krav på dem, som arbetar med dessa barn.

Uppslagsverket Respons (1997) beskriver specialundervisning som undervisning som ges till elever, vilka av olika skäl har svårt att hänga med i den vanliga grundskoleundervisningen. Eleverna kan ha fysiska eller psykiska handikapp eller speciella inlärningssvårigheter som till exempel koncentrationsproblem eller läs- och skrivsvårigheter.

Speciallärare/specialpedagog

Uppslagsverket Nationalencyklopedin (1995) beskriver speciallärare som lärare, som ansvarar för specialundervisningen. Speciallärarens huvudsakliga uppgift var att undervisa barn med särskilda behov enskilt eller i små grupper. De kunde också gå in i elevens ”vanliga” klass och hjälpa till där. Specialpedagogexamen infördes 1990/91. Specialpedagogen har hand om handledning, åtgärdsprogram, utvecklingsarbete och andra specialpedagogiska arbetsuppgifter i skolan. Specialpedagogen ska handleda de vanliga lärarna i lärolaget, för att de ska bli kompetenta att alltmer svara för det specialpedagogiska arbetet.

Definition av särskola

Särskola är, enligt Nationalencyklopedin (1995), en skolform för elever som inte kan följa undervisningen i grund- och gymnasieskola. Det kan bero på utvecklingsstörning, autism och förståndshandikapp till följd av hjärnskada orsakad av yttre våld eller kroppslig sjukdom.

Särskoleelevernas basämnen är tal, läsning, skrivning och räkning. Om träningskola skriver författaren i upplagsverket Respons (1997): ”Skola som ger specialundervisning åt barn med mera uttalande begåvningshandikapp. Anpassad kursplan men inom grundskolans ram” (s. 229).

Historia

Så här säger Skollagen 1 § om skolans mål. ”Utbildningens allmänna mål är att ge eleverna kunskap, utveckla deras färdigheter och i samarbete med hemmen främja deras utveckling till harmoniska människor och till dugliga och ansvarskännande människor”.

Danielsson och Liljeroth (1995) anser, att det under de senaste årtiondena i olika utredningar har betonats vikten av att elever får en anpassad undervisning. Hjälpen som eleverna får har alternerat mellan olika slag av specialklasser och individuell integrering. Det togs ett viktigt steg år 1968, då alla barn med utvecklingsstörning fick rätt till undervisning i läsning och skrivning. Det var inte tänkt som ”skolfall” utan som vårdfall. Träningskola, yrkesträning och verksamhetsträning blev nya skolformer. Nya undervisningsbegrepp och ämnesområden som ADL, som betyder aktiviteter i dagligt liv, infördes. En förbättrad ekonomi var en av orsakerna till den breddade skolplikten. Ett annat skäl till att intresset för elever med handikapp och svårigheter ökade var, att man hade fått en bättre uppfattning om vilka problem lärare för dessa barn kan möta. När förståelsen blev större, så blev även undervisningen bättre inom detta område. Grundskolans lärare har varit villiga att söka ett samarbete med barnpsykiatri. Målet med det var, att kunskaperna inom barnpsykiatri skulle vara till hjälp i undervisningen. I särskolan poängteras att eleverna ska utvecklas allsidigt, och att deras studiemotivation och emotionella utveckling ska främjas. Skolan ska också hjälpa eleven med att lära känna sig själv, utveckla sina egna egenskaper, komma tillrätta med personliga problem och träna samarbetsförmåga.

Tideman (2000) skriver, att ur särskolans synvinkel har stora förändringar skett de senaste 30 åren. Tillbakablicken visar, att efter andra världskriget fick elever som hade lätt utvecklingsstörning, så kallade bildbara sinnesslöa, skolplikt. Särskoleundervisningen pågick under många år i internat och externat. Internaten och externaten var enbart avsedda för barn och ungdomar med utvecklingsstörning. Byggnaderna låg oftast avskilt från andra skolbyggnader. Alla elever oavsett grad av utvecklingsstörning fick på grund av omsorgslagen, som kom 1968, rätt till utbildning. I början av 1960- talet och framförallt under 70- och 80-talen flyttade särskolan av ekonomiska skäl in i samma byggnader som grundskolan använde, och den framväxande integreringen var ett faktum. Inte förrän på 1980-talet skilde man på undervisningsfrågor och vård/omsorgsfrågor för elever med utvecklingsstörning. Detta skedde genom att bestämmelser om särskolan skrevs in i skollagen. Landstinget hade länge ansvaret för särskolan. I och med att ansvaret lades på kommunerna, blev det startskottet för en vision om en skola för alla. Motivet för att kommunen skulle ta över särskolan var att underlätta genomförandet av integrering, men det gjordes även av administrativa och ekonomiska skäl. Den gamla omsorgslagen från 1968 ersattes med en ny 1986. Med den nya lagen fick vuxna med autism särskilda rättigheter. 1994 ersattes omsorgslagen med lagen om särskilt stöd och serviceinsatser (LSS) till personer med utvecklingsstörning.

Balke, Granat, Karlsson och Sjöberg (2003) skriver, att om förskolor och skolor skulle vara till för alla, skulle många barn och ungdomar med funktionsnedsättning inte behöva något

särskilt stöd i skolan. Det gäller den fysiska framkomligheten, skolans sociala miljö, läromedel, undervisningsmetoder m.m.

En likvärdig utbildning innebär inte att undervisningen skall utformas på samma sätt överallt eller att skolans resurser skall fördelas lika. Hänsyn skall tas till elevernas olika förutsättningar och behov. Det finns också olika vägar att nå målen. Skolan har ett särskilt ansvar för de elever som av olika anledningar har svårigheter att nå målen för utbildningen. Därför kan undervisningen aldrig utformas lika för alla (Lpo 94, s. 6).

Barn och ungdomar med olika funktionshinder

Särskoleelever har en utvecklingsstörning, men förutom den så kan de ha andra funktionshinder, och här nedan kommer en definition av några vanliga handikapp. Underrubrikerna är *Neuropsykologiska funktionshinder* och *Barn och ungdomar med dolda funktionshinder*.

Orden handikapp och funktionshinder definieras i Nationalencyklopedin (1995). Handikapp kommer från engelska ordet "handicap", som har ett diffust ursprung. Ordet betyder i allmänhet belastning eller hinder. Funktionshinder betyder begränsning av en människas psykiska eller fysiska förmåga.

Funktionshindret är oftast en direkt följd av en skada, medfödd eller förvärvad senare i livet. Det kan vara handikappande i vissa miljöer och situationer, i andra inte. Begreppet innefattas i vidare handikappbegreppet, lanserat av bl.a. Världsoorganisationen, WHO, 1980. Funktionshindrad är en beteckning som i officiellt språkbruk alltmer trängts undan beteckningen handikappad. (s. 103).

Ordet handikapp är relaterat till den kultur, miljö och sociala situation som personen befinner sig i. På grund av denna definition av handikapp ska man prata om människor med funktionshinder och inte om handikappade människor, anser Tideman (2000). Det miljörelativa handikappbegreppet kom till i mitten av 1970-talet och fick genomslag i statliga utredningar. I Prop 1992/93: 159,; "Den miljörelaterade handikappsyn som präglat tänkande under senare år är väsentlig. Enligt detta är handikapp inte någon egenskap hos den enskilde, utan ett förhållande mellan skadan eller sjukdomen och personens omgivning"(s. 41).

Neuropsykologiska funktionshinder

Så här definierar Jakobsson (2005) *ADHD*. ADHD (Attention-deficit/Hyperactivity Disorder) brukar på svenska kallas hyperaktivitetssyndrom med uppmärksamhetsstörning. Diagnosen brukar komma i barndomen. Huvudsymtomen vid ADHD är ouppmärksamhet, hyperaktivitet och impulsivitet. Det innebär, att den person som har ADHD har svårt att styra och kontrollera sin koncentration på saker, som ska göras under en längre tid. Detta betyder, att det blir problem för personer med ADHD att klara situationer som att sitta still och följa med i skolarbetet, att acceptera krav, att arbeta i grupp och att bevara kamratrelationer. Barn med *DAMP* har även svårigheter med motorik och perception. I Nationalencyklopedin (1992) står det om *DAMP*: "Hyperaktivitetssyndromet utmärks av låg uthållighet, bristande koncentration och svårigheter att vara stilla" (s. 211).

Wormnaes i Barn med behov av särskilt stöd (2001) menar, att de som har ADHD har uppmärksamhetsproblem och ofta är impulsiva och hyperaktiva. De kan också ha problem med perception, motorik och koordination.

Juul (2005) menar, att många barn som har DAMP och ADHD har inlärningssvårigheter, som är för stora, för att man ska kunna kalla dem barn med uppmärksamhetsproblem. Det kan bero på, att de har svåra problem med perception, språk, minne, automatisering av färdigheter, tidsuppfattning med mera. Några barn kan rent tekniskt läsa bra, men när de kommer högre upp i klasserna, kan de visa en bristande innehållsförståelse. Flera av de barn, som har DAMP och ADHD, låter sig nästan för jämnas störas av såväl inre impulser som yttre förekommande aktiviteter.

Den vanligaste träningen för barn och ungdomar, som har en måttlig eller grav utvecklingsstörning, är så kallad ADL- träning, säger Asmervik (2001). ADL står för Activities of Daily Life eller Anpassning till Dagligt Liv. Denna träning skiljer sig mycket från den traditionella pedagogiken i den "vanliga" skolan. I förskoleåldern tränas barnen bland annat på att klara sig själva med vardagliga sysslor som att tvätta sig, klä på sig och lära sig kommunicera med andra. En försenad utveckling när det gäller de nämnda färdigheterna är typisk för många utvecklingsstörda.

Imsen (2000) menar, att autism är ett tillstånd, som inte förekommer så ofta och som kännetecknas av att personen med handikappet har begränsad förmåga till ömsesidig social kontakt. Barnen stänger sig inne från omvärlden. Tidigare var det vanligt med psykodynamiska förklaringar på handikappet. Nu förklaras handikappet med, att det har samband med organiska störningar i hjärnan som leder till utvecklingssvårigheter i kommunikationsförmåga. De barn som har autism har problem med att sätta sig in i andra människors situationer. De förstår inte att andra personer har sina egna tankar, känslor, åsikter och planer. De har svårt att organisera och sortera den kunskap, som de försöker lära in, och att förstå innebörden av information. De kan inte skilja mellan vad som är väsentligt och oväsentligt. Många barn har inget funktionellt språk.

I Nationalencyklopedin (1995) står det att *Aspergers syndrom* är ett ofta livslångt, psykiatriskt handikapp och en form av autism. Handikappet ger stora svårigheter i skolåldern. Personer med Aspergers syndrom kännetecknas av begränsad förmåga till socialt samspel med umgänget. De har ofta svårigheter med att förstå andra människors känslor och behov och att förstå språkliga variationer, det vill säga tolka språket.

Wormnaes (2001) anser, att *Tourettes syndrom* kännetecknas av tics, det vill säga ofrivilliga rörelser som till exempel blinkningar, grimaser, ryckningar och upprepande ljud som skällande, pipande, harklingar, nynnande, skratt med mera. De första tecknen på Tourettes syndrom kan vara uppmärksamhetsproblem och hyperaktivitet. Dubbelt så många pojkar som flickor drabbas.

På Internetsidan Hem.fyritorg.com står det, att *Downs syndrom* innebär, att en människa har en extra av kromosom nummer 21 (tre istället för två). Därför kallas Downs syndrom även Trisomi-21. På latin heter det *Morbus Down*. Påverkan på de människor som har Downs syndrom kan variera stort. Dock är det klart, att personen får någon slags utvecklingsstörning, men den kan vara allt från lindrig till grav. Vanligt är också överörlighet i leder och svag muskeluppbyggnad. Ungefär hälften av alla som föds med Downs syndrom har också hjärtfel. Så kallat VSD, hål mellan kamrarna, är ett ganska vanligt hjärtfel hos barn med Downs syndrom. Men det finns de som har förträngning i lungartären och diagnosen ändras till Fallots anomali, "Blue baby". Det är ovanligt bland barn med Downs syndrom. Ett betydligt vanligare hjärtfel hos barn med Downs syndrom är AV-Commune. Det förekommer ofta att de som har Downs syndrom får eksem eller torr hud.

Imsen (2000) menar, att psykisk utvecklingsstörning kännetecknas av, att ett barns utveckling av färdigheter som till exempel krypa, gå och språkutveckling går långsammare än normalt.

Orsakerna till utvecklingsstörning är många, menar Asmervik (2001). Huvudorsaken till utvecklingsstörning kan vara en enda sak, men oftast samverkar flera orsaker, vilka är helt eller delvis okända. Grunden till utvecklingsstörning kan indelas i två grupper, biologisk och social. Anledningen till utvecklingsstörning kan vara Downs syndrom, som beror på tidiga störningar i fosterstadiet, men den kan också bero på svåra sociala förhållanden. Andra orsaker kan vara sjukdomar, som uppkommer av skullskador eller infektion. Asmervik menar, att det finns tre olika grader av utvecklingsstörning, en lindrig utvecklingsstörning, måttlig utvecklingsstörning och en grav utvecklingsstörning.

Utvecklingsstörning är en nedsatt intellektuell förmåga, som kan mätas med ett intelligenstest, menar Tideman (2000). Det som mäts i testet är intelligenskvoten, IQ. Gränsen för utvecklingsstörning är om IQ ligger under 70. Benämningen utvecklingsstörning är en samlingsbeteckning för alla barn, som får nedsatta intellektuella funktioner under utvecklingsstadiet. Det vill säga alla barn som under eller efter förlossningen får en hjärnskada som till exempel beror på kromosomavvikelse, genmutationer eller virus. Variationen på utvecklingsstörningar är stor, men det som är gemensamt är en svagare intellektuell utveckling. Någon tydlig gräns mellan svag begåvning och utvecklingsstörning kan man inte dra. Det finns tre stadier av utvecklingsstörning A, B och C. A- stadiet innebär, att barnen förstår och agerar i nuet. B- stadiet innebär, att de förstår sin närmiljö, men de har svårt att förstå om något eller någon är frånvarande. Sista stadiet C är det lindrigaste. De har en allmän syn på tillvaron och förstår, att det finns andra platser än den man upplever nu. De förstår också, att det finns framtid och dåtid.

Barn och ungdomar med dolda funktionshinder

Ungdomar med dolda handikapp, hur uppmärksammar vi dem på fritidsgårdar? Jakobsson (2005) menar, att fritidsgårdspersonalen måste hitta ett sätt att närma sig dessa ungdomar. Diagnosen för de här barnen är oftast ADHD. Hon anser, att för att hjälpa och arbeta med ungdomar med dolda handikapp krävs det, att personalen har kunskap om deras svårigheter. Det finns inget tvivel om, att det är svårast att möta de så kallade gråzonsbarnen på rätt sätt. Fritidspersonalen, som jobbar med ungdomar med dolda handikapp, måste inte bara ha kunskap om deras svårigheter utan även vara stötdämpare, så att de kan förmildra bråk och konflikter, som dessa ungdomar råkar in i. För att minska bråk och konflikter är det viktigt, att personalen har ett rätt bemötande och en bra människosyn.

Kadesjö (2001) anser, att det finns barn som förskolelärare och lärare har svårt att förstå, barn som är oroliga, splittrade och barn som har svårt att koncentrera sig. Vuxna uppfattar dem ofta som bråkiga, uppfostrade och upplever att de har svårt att lyssna. Barnen ställer ofta till tråkigheter för sin omgivning. De skapar ofta stress och oro för de övriga i gruppen. Många gånger händer det, att barn har hört ord av besvikelse och fått en hård dom över sig utan att få någon förklaring. Det är lätt att som vuxen fördöma barn, men vuxna måste lära sig att ge en förklaring till varför man blir arg på barnen. De här barnen väcker frågor och kluvna känslor. Vuxna har dem nästan jämt i sina tankar och funderar över dem ständigt. Barnen som nämns ovan kallas barn med koncentrationssvårigheter. För barn med koncentrationssvårigheter är det viktigt, att vuxna i deras omgivning förstår dem och kan hjälpa dem så gott det går. Förskolan och skolan har ansvar för att skapa en så dräglig vardagssituation som möjligt. Läraren måste ge dem chansen att utveckla sig utifrån deras egna förutsättningar. På så sätt

kommer deras positiva sidor till sin rätt. Men för att det ska fungera, så måste pedagogerna ha kunskap om vad barnens svårigheter innebär och hur man kan hjälpa dem. Att undervisa barn med koncentrationssvårigheter innebär att lärarna måste utgå från barnens egen föreställningsvärld.

Kadesjö (2001) menar också, att läraren kan ta fasta på elevens erfarenheter. Därför är det bra om läraren är lyhörd och intresserad av hur barnen närmar sig ett problem. Barn med koncentrationssvårigheter skiljer sig ofta från normalfriska barn, inte bara genom sitt sätt att tänka utan också genom hur de uppfattar abstrakta ting. En av de svåra delarna för dem är att skapa ett begripligt sammanhang. De har lättare för att ta till sig sitt tänkande av konkret material, som att hålla någonting i handen eller att se något framför sig. Det är också svårt för dem att tänka i flera led. Barn med koncentrationssvårigheter måste ha hjälp med att öka sin förmåga att lösa problem, för att bli bättre på att lära. Den hjälp som krävs kan vara att hjälpa barnet att koncentrera sig inför en uppgift, istället för att omedelbart ge sig i kast med den. Barnet måste stanna upp och tänka till inför vad som ska göras, innan det börjar med att lösa problemet. För att eleven ska nå dit krävs det ett aktivt engagemang från elevens sida. Vid övergången från förskola till skola ställs det högre krav på barnen. Prestationskraven blir högre liksom förväntningarna på eleverna att sitta still och arbeta och att ha förmåga att följa lärarnas instruktioner och kravfyllda inläring i skolan. Dessutom accepteras lek i mindre omfattning, och förväntningarna på att de ska kunna jobba självständigt ökar. Barn med koncentrationssvårigheter reagerar häftigare på dessa förhållanden. De blir mer oroliga och får svårare att koncentrera sig. I högstadiet ökar svårighetsgraden på arbetsuppgifterna, och inlärningsnivån blir högre. Där minskar lärartillsynen, vilket medför färre möjligheter för ungdomarna att både få uppmuntran och att bli medvetna om vilka fel de gör. Det krävs att högstadielärare har kunskap om vad för slags svårigheter ungdomarna har för att kunna hjälpa dem på bästa möjliga sätt. De här ungdomarna har dolda psykologiska handikapp, som är svåra att känna till för lärare som inte är insatta i problematiken.

Särskola

Så säger 1 kap 16 § i skollagen: ”Det som i lagen sägs om utvecklingsstörda gäller även dem som fått ett betydande och bestående begåvningsmässigt funktionshinder på grund av hjärnskada, föranledd av yttre våld eller kroppslig sjukdom samt personer med autism eller autismliknande tillstånd”. Skollagen säger också, att det i grundsärskolan går elever med lindrig utvecklingsstörning. De läser ungefär samma ämnen i särskolan som i grundskolan. Ämnenas innehåll och svårighetsgrad anpassas till varje elevs kapacitet och förutsättningar. Det upprättas därför också en individuell studieplan för varje elev.

Lagerqvist (2005) skriver att särskolan är en parallell skolform till grundskolan. Särskolan är till för barn och ungdomar med utvecklingsstörning. Det betyder, att i vanliga fall så tas inte barn och ungdomar med ADHD och DAMP in i särskolan, om de inte har någon form av utvecklingsstörning. Alla barn som är mellan 7 och 16 år har skolplikt. Detta gäller även elever i särskolan. Förutom den vanliga skolplikten så finns det möjlighet att gå ett frivilligt tionde år.

I Nationalencyklopedin (1995) står det att träningskolan är avsedd för elever med ett mer uttalat begåvningshandikapp. Undervisningen inriktas på att stimulera eleverna att utveckla sin verklighetsuppfattning. Målen för undervisningen är bland andra förmåga till kommunikation, socialt samspel och färdigheter som behövs för att fungera i vardagslivet. Mål att uppnå i särskolan, som uttrycker vad eleverna minst ska ha uppnått när de lämnar

särskolan, skiljer sig på en del punkter från mål att uppnå i grundskolan. Kursplanerna skiljer sig också åt mellan grundsärskolan och träningskolan. Kursplanerna för grundsärskolan omfattar tolv ämnen, som i huvudsak är desamma som i kursplanerna för grundskolan. Eleverna i särskolan får inte automatiskt betyg men ska efter avslutad skolgång få ett intyg om den utbildning eleverna gått igenom (Särskoleförordningen 7 kap 2 §). Om en elev i grundsärskolan eller elevens föräldrar begär det, ska betyg skrivas ut.

Tideman (2000) säger, att utbildningen i särskolan är till för barn och ungdomar som har en utvecklingsstörning. Särskolan är en egen skolform och utgör tillsammans med grundskolan och gymnasieskolan det offentliga skolväsendet för barn och ungdomar. Särskolan har en egen kursplan men har gemensam läroplan med grundskolan och gymnasieskolan. Barn och ungdomar som inte klarar av att nå de uppställda målen för grundskolan kan bli satta i särskolan, om bedömningen av de här barnen och ungdomarna är, att de har någon utvecklingsstörning.

Blom (1999) anser att det inte är helt självklart, att barn med diagnosen utvecklingsstörning placeras i särskola. Detta beror på att föräldrar har fått ökat inflyttande över barnens skolgång. Enligt lag är det föräldrarna som tar det slutgiltiga beslutet om deras barn ska gå i särskolan eller inte. Det är i praktiken inte enkelt att fastställa om ett barn behöver gå i särskola, på grund av att det finns så många faktorer att ta hänsyn till. Till exempel måste utredarna ta hänsyn till social och emotionell utvecklingsnivå, om det finns sjukdomar, kroppslig skada av något slag eller språkliga svårigheter. Språkliga svårigheter kan också bero på vilken kulturell bakgrund eleven har. Men först och främst ska eleven visa klart och tydligt, att eleven har en utvecklingsstörning, ibland i kombination med annan hjärnskada till exempel autism. För att fastställa en utvecklingsstörning görs ett begåvningsstest. Testet, som genomförs av en psykolog, ska fastställa skoltillhörigheten. Det gäller att förvissa sig om, att ett barn får så bra skolgång som möjligt. En särskoleelev behöver inte nödvändigtvis ha gått i särskolan från klass ett. En elev kan först ha börjat i en "vanlig" klass, innan eleven blir bedömd att tillhöra särskolan. Det ska också nämnas, att en elev kan ha olika skolformsalternativ: eleven kan gå kvar som individintegrerad i den "vanliga" klassen, byta klass inom skolan, byta skola för att ingå i samundervisningsgrupp eller särskola. Allt detta kan göras efter rådande omständigheter eller önskemål. Kunskapskraven är skillnaden mellan om en elev ska gå i grundskoleklass eller i en särskoleklass.

Tideman (2000) menar, att när barnen skrivs in i särskolan, resulterar det i att de ingår i benämningen elever med utvecklingsstörning. Diagnosen kan både vara negativ och positiv för föräldrarna. Ur föräldrarnas synvinkel kan det ofta finnas en längtan efter att få en förklaring till barnens problematik och svårigheter. I stort sett så är föräldrar nöjda med den personal, som dagligen jobbar med deras barn. Det finns föräldrar som tycker, att särskolan är för speciell och segregerad. De kan tycka, att alla elever skulle kunna rymmas under grundskolans tak. En annan önskan från föräldrar är att klasserna ska vara mindre och att det ska finnas ännu fler vuxna i klasserna. Det finns ett riksdagsbeslut på, att det är föräldrarna som i sista hand avgör, om deras barn ska gå i särskola eller inte. Innehållet i särskolan motsvarar grund- och gymnasieskolans. Skillnaden är, att det finns ett frivilligt tionde år. I stort sett läses samma ämnen i särskolan som i grundskolan, men svårighetsgraden är lägre och mängden mindre för att passa varje elev. Individuell integrering är en särskild undervisningsform i särskolan och betyder, att en elev är inskriven i särskolan men undervisas i en "vanlig" klass. Eleven ska följa särskolans kursplan.

I Lpo 94 står det, att när en elev lämnar grundsärskolan, ska eleven bland annat ha uppnått en ökad medvetenhet om sina egna förutsättningar. Eleven ska ha utvecklat förmågan att lyssna, läsa och kommunicera. Han/hon ska ha lärt sig färdigheter i matematik och att klara dagliga problem som uppstår i livet. Eleven ska också ha förståelse för grundläggande sammanhang i sin omvärld.

Lagerkvist (2005) säger, att för att barn ska få sina behov tillfredställda är barnomsorgens och skolans mål desamma för alla barn. Vad som är normalt och onormalt och vems behov som prioriteras är en fråga, som det skrivs mycket om i massmedia. Barnens behov intar en central roll, när nedskärningar diskuteras. Frågan är vad som kommer att hända med de barn, som har begåvningsnedsättning, när den integrerade verksamheten har dålig ekonomi.

På www.skolverket.se kan man läsa, att om undervisningen ska utgå ifrån elevernas förutsättningar och behov krävs det, att dessa är konstaterade och att en planering är gjord utifrån dessa grundförutsättningar. Många lärare som undervisar i särskolan upprättar individuella utvecklingsplaner för eleverna. Skolverkets studie visar, att en fjärdedel av de särskoleansvariga i landets kommuner säger, att kommunen endast delvis kan erbjuda särskoleeleverna utbildning utifrån deras behov och förutsättningar. Detta kan i många fall förklaras med att det finns brist på specialpedagogiskt utbildad personal. Hälften av lärarna saknar speciallärar- eller specialpedagogutbildning. En stor andel av föräldrarna är dock nöjda med det stöd och de kunskaper deras barn får. De är också nöjda med det bemötande de själva och barnen får. Svaren varierar förstås stort mellan kommunerna. I en av kommunerna uppger man, att mindre än hälften av föräldrarna säger, att deras barn får de kunskaper de behöver. De elever som behöver undervisning i särskoleklass erbjuds oftast denna skolform. De elever som undervisas i särskoleklasser är uppdelade i mindre undervisningsgrupper. Eleverna i särskolan är omgivna av många vuxna i form av lärare och assistenter. Majoriteten av föräldrarna menar, att deras barn främst är i behov av placering i en liten undervisningsgrupp för att få sina behov tillgodosedda. Lärarna å sin sida menar, att eleverna främst är i behov av särskilt anpassad pedagogik och metodik. Lärare som undervisar särskoleelever samarbetar främst med assistenter. På skolverkets hemsida står det, att kommunaliseringen av särskolan har fått både önskade och oönskade effekter. Fler rektorer och lärare, som inte har erfarenhet av undervisning för särskolans elever, har nu fått ta ansvar för deras undervisning. Rektorer har ansvar för, att planering kring den enskilde eleven sker och utgår från läroplan och kursplaner. Detta ansvar innebär, att rektorer måste vara väl insatta i det som står i styrdokumentet för särskolan. Rektorer känner inte alltid till särskolans styrdokument. Det visar sig också, att de inte alltid tar det ansvar för särskolans elever som åligger dem. Det blir då särskoleelevernas lärare som ensamma får ta ansvar för elevernas undervisning. Särskilt tydligt är detta i fall där särskolans elever är integrerade i grundskoleklasser och i skolor som inte har egna särskolerektorer.

Vardagliga förekomster

Asmervik (2001) säger, att allmänheten har en förutfattad mening om utvecklingsstörda personer, och det beror på, att den inte har tillräcklig kunskap om deras handikapp. För personer som inte riktigt vet vad utvecklingsstörning står för, är utvecklingsstörning detsamma som Downs syndrom, och uppfattningen är att alla mongoloida barn alltid är glada. Många utvecklingsstörda har dålig självkänsla och är rädda för att misslyckas i skolan, på arbetet och i samspelet med vänner och familj, som alla andra. Personer med utvecklingsstörning har en svagare förmåga att lära sig av sina egna erfarenheter än andra barn. Därför är det befogat för dem med så kallad systematisk, tillrättalagd undervisning när

det gäller vardagliga sysslor som hygien och påklädning. Detta gäller även inläring av språk, kommunikation och sociala färdigheter som kan tränas med ADL-träning, som står för anpassning till dagligt liv. Barn och ungdomar med funktionsnedsättning går igenom utvecklingsfaser i likhet med andra barn, menar Balke, Granat, Karlsson och Sjöberg (2003). Fritiden är en viktig del för barns och ungdomars utveckling. Det är en självklarhet, att barn och ungdomar med funktionsnedsättning har samma glädje av lek, träning och motion, bad och vistelse i naturen som andra barn. En del funktionshinder innebär, att varje utvecklingsstadium tar längre tid, eller att barnen och ungdomarna inte kan välja de lekar eller aktiviteter som passar deras utveckling. Barnen och ungdomarna behöver förmodligen en längre tids stimulering för att förstå verkligheten.

Conkey, Hewson och Jeffree (1981) skriver, att barn som är handikappade bättre tar till sig det som de lär sig genom den spontana leken, men det är de vuxnas ansvar att stimulera barnen till den fria leken. Det bästa med fri lek är, att barn slipper onödig stress, och att barnen ges tillfälle att kopiera vuxnas arbete, därför att handikappade barn har färre situationer än övriga barn att härma vuxnas aktiviteter. Att ha få, utvalda leksaker är bättre än många leksaker, därför att handikappade barn lätt blir stirriga, om det är för mycket saker framme samtidigt. Ett begränsat men utvecklingsmässigt riktigt urval av leksaker leder lättare till en spontan lek. När det gäller leksaker, måste vuxna låta barnen använda dem som de vill. Vuxna behöver inte bli oroliga, om barnen använder leksakerna på fel sätt. Det är deras sätt att pröva och experimentera sig fram till vad de anser är rätt i just den leken. Barnen kommer inte att utveckla den spontana leken, om de jämt blir störda av vuxnas ledning. Ett handikappat barn måste lära sig livets spelregler. Spelreglarna skapas nästan alltid av vuxna. Barn måste få friheten att testa dessa regler. Leken är en säkerhetsventil, där de kan få pröva på spelreglerna, utan att det gör någonting om de misslyckas.

Metod

Här nedan kommer jag att förklara vilken metod jag har använt mig av. Metodens underrubriker är: *Kvalitativ metod, Kvalitativa intervjuer, Informationskällor, Genomförande av intervjuer och Avgränsningar.*

Kvalitativ metod

Jag har valt att göra en kvalitativ analys. Patel och Tebelius (1987) menar, att utgångspunkten för kvalitativ analys är mänskliga företeelser och handlingar. Det innebär, att människor blir förstådda i språk och symboler. I en kvalitativ undersökning är syftet med forskningen att beskriva vilka förhållanden människor lever i och vilka erfarenheter de har. Genom att förstå människors uttalanden om sig själva, lär man sig om mänskliga förhållanden. Patel och Tebelius (1987) sammanfattar hermeneutik på följande sätt. En hermeneutisk vetenskapsinriktning utgår från människans handlingar, språk och gester. Det som är viktigt är att man ska kunna se till människans helhet. Genom min studie har jag tagit del av några specialpedagogers erfarenheter och syn på arbetet i särskolan. Positivism sammanfattas på följande vis. Positivism är verklighet som är åtkomlig för våra sinnen och vårt förstånd. Positivism är också kunskap genom iakttagelse. Positivism passar mindre bra som studiemetod i detta sammanhang, därför att positivism kräver sann verklighet, som inte kan ifrågasättas.

Kvalitativa intervjuer

Kvale (1997) anser, att syftet med den kvalitativa forskningsintervjun är att förstå ett ämne ur informantens perspektiv. I grund och botten liknar forskningsintervjun ett vanligt samtal. Två personer för en diskussion kring ett ämne som intresserar dem båda. Målet med kvalitativa forskningsintervjun är att få nya beskrivningar av olika sidor av ämnet från de intervjuade personerna. Backman (1998) anser, att den kvalitativa forskningsmetoden kännetecknas av att man inte använder sig av siffror eller tal. I resultatdelen används istället intervjuer, enkäter och observationer. Kvale (1997) anser, att när det är dåligt om tid är det bättre att göra enkäter, därför att det går snabbare att analysera och rapportera enkäter än intervjuer. Patel och Tebelius (1987) menar, att det är speciellt viktigt vid enkäter att arbetet blir systematiskt och att frågorna fokuserar sig till varje delmål, därför att det inte ges några möjligheter till kompletteringar, vilket intervjuer gör.

Informationskällor

De informationskällor, som jag har använt mig av, är litteratur, Internet, intervjuer och enkät. Jag har intervjuat specialpedagoger och en ungdom som gått i grundsärskola. Det finns gott om litteratur och information på Internet om barn och ungdomar med behov av särskilt stöd. Detta har betytt, att det i allmänhet har varit tämligen enkelt att skriva om barn och ungdomar med särskilt stöd. Men att läsa sig till likheter och skillnader mellan särskolans och grundskolans undervisning har varit svårare. Det är framförallt i den frågan som jag har haft hjälp av intervjuerna. Eftersom min uppsats handlar om undervisning i särskolan, har jag koncentrerat mig på att i första hand intervju lära, som jobbar inom särskolan. Jag har också intervjuat en specialpedagog inom den vanliga skolan. Syftet med den intervjun var att ta reda på vilka svårigheter elever, som är på gränsen till särskolan, kan ha. För att ta reda på

vad som är positivt eller negativt med att gå i en särskoleklass, genomförde jag en intervju med en före detta elev.

Genomförande av intervjuer

Genomförandet av mina intervjuer gick till på följande vis. Först intervjuade jag en specialpedagog, som arbetar inom den vanliga skolan. Kontakten med personen som har gått särskola togs i ett tidigt läge, för att jag skulle försäkra mig om, att jag skulle få intervju personen i fråga. Efter det tillfrågades tre särskolor, om jag fick komma och intervju lärare som arbetar där. Till två av skolorna gick det bra att få komma. I den tredje skolan lämnade jag istället en enkät. Det berodde på att de inte hade tid att ställa upp på en intervju. Åldersgrupperna på särskolorna, där intervjuerna genomfördes, var från förskolegrupp och upp till årskurs sju. Antalet informanter var sju, sex specialpedagoger och en före detta elev i särskola. En av specialpedagogerna jobbar inom den ”vanliga” skolan och fem specialpedagoger i särskolor.

Avgränsningar

När det gäller mina intervjuer är informanterna begränsade till bara specialpedagoger och en före detta elev på en särskola. Det blev bara en specialpedagog som svarade på den enkät som jag hade gjort. Detta beror på att den särskola där jag hade lämnat enkäterna var på väg att flytta, och av den anledningen hade bara en specialpedagog tid att svara på enkäten. Tanken var att det skulle vara flera specialpedagoger som svarade på enkäten. Sammanlagt blev det sju informanter. I mitt arbete begränsades särskolorna till tre.

Validitet

Enligt Patel och Tebelius (1987) betyder validitet att undersökningen har en överstämmelse med det fenomen som forskaren försöker att sammanställa. I denna uppsats har jag med intervjuer försökt att få fram vilka skillnader det är mellan grundskolans undervisning och särskolans undervisning. Jag har också försökt att undersöka om särskoleelever ska vara integrerade i en ”vanlig” klass eller enbart gå i särskola.

Reliabilitet

Patel och Tebelius (1987) anser, att reliabilitet betyder hur pålitligt och noggrant resultatet blir. För att jag skulle få så säkert resultat som möjligt, intervjuade jag specialpedagoger som arbetar inom särskola. Förutom intervjuerna i särskolan gjorde jag en intervju med en elev som har gått särskolan och en intervju med en specialpedagog i den ”vanliga” skolan. Syftet med denna intervju var, att jag ville se hur en specialpedagog i den ”vanliga” skolan bedömer, om en elev ska gå särskola eller inte. Med intervjun med en före detta elev i särskolan ville jag lyfta fram det som var bra och dåligt med särskolan. Fördelen med intervjuer gentemot enkäter är, att jag tror att det kommer fram mer information om särskolan. Nackdelen med intervjuer är, att lärarna inte har tid att ställa upp på en intervju. Jag har inte använt mig av bandspelare under intervjuerna, vilket kan vara en brist, men samtalen kan ha blivit mer konstlade, om jag spelat in dem. Det får vara osagt vad som är bättre, med eller utan bandspelare. Fördelen med en enkät kan vara, att lärarna inte behöver svara på den här och nu, utan jag kan få igen den någon dag senare. Nackdelen kan vara, att lärarna inte riktigt förstår vad man menar med frågorna, och på grund av detta blir de inte rätt besvarade.

Resultat

Här nedan kommer resultatet av mitt arbete, och resultatdelen har som underrubriker: *Specialpedagogernas uppfattning om integrering av särskoleelever i "vanlig" klass, Hur särskolans undervisning skiljer sig från den "vanliga" skolans undervisning, För- och nackdelar med särskolan utifrån en före detta elevs uppfattning. Särskolans organisation och Sammanfattning av resultatet.* På grund av att specialpedagogerna vill hålla särskolorna anonyma, har jag gjort en sammanfattning av svaren från alla särskolor jag har besökt. Eftersom det var endast en pedagog som svarade på enkäten har jag inte gjort någon särskild redovisning för den, men svaren redovisas som citat i resultatet. Enkäten finns på bilaga 7.

Specialpedagogernas uppfattning om integrering av särskoleelever i "vanlig" klass

"Integrering eller inte för särskoleelever i den vanliga skolklassen är en fråga som måste behandlas från elev till elev utifrån hur gravt handikapp eleven har", sa en specialpedagog. "Denna fråga diskuteras ofta. Det kan finnas elever, som går i särskolan och är mycket duktiga i ett specifikt ämne men har andra problem, som gör att de går i särskolan", sa en annan pedagog. Två andra pedagoger var inne på samma sak. En pedagog menade: "Det är lättare att individualisera och jobba från barnens behov på en särskola. En särskoleelev jobbar oftast med sin assistent i den 'vanliga' klassen, och då är det inte mycket till inkludering". En annan pedagog sa: "Det är lite olika, en del särskoleelever skulle kunna vara i en 'vanlig' klass. De specialpedagoger som jag har intervjuat tycker: "Det är bra att särskolan finns, och att de elever som behöver kan välja denna skolform".

Hur särskolans undervisning skiljer sig från den "vanliga" skolans undervisning

Specialpedagoger som jag har pratat med anser, att de är till för att barn med särskilt stöd ska få så bra hjälp som möjligt. De säger att det ska kännas för eleverna, att det är en förmån att gå på särskolan, inte att de blir särbehandlade.

En pedagog sa: "Barnen får helt enkelt mer hjälp i särskola." Dennes kollega instämde.

Mina intervjuer visar, att undervisningen i särskolan skiljer sig från grundskolans på minst sex punkter. Den första punkten är, att i särskolan läser man samma ämnen som i grundskolan, men varje moment får ta längre tid än i grundskolan.

Den andra punkten gäller skolmaterialet. "Vi använder läroböcker, som är anpassade för särskolan", säger en pedagog. En annan pedagog instämmer och påpekar: "Särskolan använder olika dataprogram, men samma dataprogram kan användas av grundskolan".

Den tredje punkten är, att särskolans lärare har mer individuellt anpassad inläring än lärarna i grundskolan. Det konstaterades av de intervjuade pedagogerna.

Den fjärde punkten är, att särskolan har ADL-träning som ett ämne. "Denna träning skiljer sig mycket från den traditionella pedagogiken i den 'vanliga' skolan," säger en pedagog. "Från förskoleåldern övas barnen att klara av vardagliga sysslor som att tvätta sig och klä på sig. Många utvecklingsstörda behöver träna extra mycket på de här sakerna", säger en annan pedagog. Det är flera pedagoger som säger, att det kan finnas särskoleelever, som är bra på ett specifikt ämne.

Den femte punkten är, att i särskolan är det mindre klasser än i grundskolan. Detta betyder att lärarna och assistenterna hinner hjälpa eleverna på ett bättre sätt. En pedagog sa: ”Att det inte har fungerat så bra med att särskoleelever ska vara integrerade i en ’vanlig’ klass, det kan bero på att särskoleelever inte har så mycket gemensamt med ’normalt friska barn’ och på grund av detta inte får mycket kontakt med andra.”.

En sista punkt som skiljer särskolan från grundskolan är, att det finns ett frivilligt tionde år i särskolan, vilket en specialpedagog konstaterar.

För- och nackdelar med särskolan utifrån en före detta elevs uppfattning

I svaret på intervjufrågorna med eleven som har gått särskolan för ett par år sedan konstaterades, att eleven tyckte, att särskolan var gynnsam för elevens lärande. Det konstaterades också, att svårighetsgraden i en ”vanlig” klass kan vara för hög för vissa elever. Det tionde skolåret kan upplevas som en nackdel. Alla intervjufrågorna och svaren på frågorna finns på bilagorna 1-6.

Särskolans organisation

När det gäller svaret på frågan om hur särskolans organisation ser ut är svaret enkelt. Det är ingen skillnad jämfört med ”vanliga” skolan (på den plats där studien är gjord). Det vill säga att de har samma organisation. Jag hänvisar till bilaga 10. Uppgifterna om särskolans organisation fick jag av en person på Skol- och kulturkontoret. Det ska nämnas att det var en diskussion som genomfördes med personen på Skol- och kulturkontoret och inte en intervju. Vi diskuterade särskolans organisation.

Sammanfattning av resultatet

Sammanfattningsvis kan jag konstatera, att specialpedagogerna som jag har intervjuat är osäkra på, om integrering av särskoleelever i en ”vanlig” klass är en bra lösning. Möjligen kan det passa vissa särskoleelever, som har lindrigare utvecklingsstörning. Specialpedagogerna säger också, att det är förmånligt, att särskolan finns för de elever som verkligen behöver denna skolform. Intervjuerna visar på sex punkter där särskolans undervisning och den ”vanliga” skolans undervisning skiljer sig åt. Dessa är: 1. Särskoleeleverna läser under längre tid ett specifikt ämne. 2. Anpassade läromedel. 3. Anpassad inläring. 4. ADL-träning som ämne. 5. Mindre klasser. 6. Frivilligt tionde år. Intervjun med en före detta särskoleelev gjordes för att ta reda på fördelar och nackdelar med särskolan. Samtalet med personen som arbetar på Skol- och kulturkontoret visade, att det inte finns några skillnader mellan särskolans organisation och den ”vanliga” skolans organisation i denna kommun, där studien är gjord.

Diskussion

Här nedan kommer min diskussion, som sammanfattar det jag har kommit fram till.

När jag började med detta arbete, visste jag nästan ingenting om särskolan. Det jag visste var, att i särskolan gick barn, som av någon anledning hade svårt att klara av att gå i den ”vanliga” skolan. Nu vet jag mera om varför barn går i särskolan och vad för slags hjälp de får i särskolan. Att gå från att ha varit sämst till att lyckas bäst i en klass ger en tillfredsställande känsla som elever kan få, när de börjar i en särskoleklass. Det bekräftas i min intervju med den före detta särskoleeleven.

De flesta lärare som jobbar i särskolan i den här kommunen, där studien är gjord, har specialpedagogisk utbildning. En rapport som Skolverket har gjort visar, att 50 % av de lärare som jobbar inom särskolan i Sverige har specialpedagogisk utbildning. Även om särskolan också har känt av nedskärningarna, har de bra resurser bland annat i form av assistenter. Det förekommer kommuner som inte gör förundersökningar vid bedömningen av om en elev ska gå i särskolan eller inte. Jag menar att i denna kommun, där studien är gjord, är kvaliteten på särskolan god, vilket också konstaterades av specialpedagoger och personen på Skol- och kulturkontoret. Organisationsmässigt är det inte någon skillnad mellan särskolan och den ”vanliga” skolan i den kommun där studien är gjord.

Tideman (2000) menar, att benämningen utvecklingsstörning är en samlingsbeteckning för alla barn, som får nedsatta intellektuella funktioner under utvecklingsstadiet. Det vill säga alla barn som under eller efter förlossningen får en hjärnskada som till exempel beror på kromosomavvikelse, genmutationer eller virus. Under arbetets gång har jag börjat förstå, att utvecklingsstörning är ett funktionshinder, som kan variera stort från person till person. Har man dessutom till exempel ADHD, blir självklart situationen inte bättre. Men på vissa personer märks det knappt att de har en utvecklingsstörning.

Tideman (2000) säger, att utbildningen i särskolan är till för barn och ungdomar som har en utvecklingsstörning. Särskolan är en egen skolform och utgör tillsammans med grundskolan och gymnasieskolan det offentliga skolväsendet för barn och ungdomar. Jag anser att Tideman har en sund syn på särskolan.

Det står i Fritidspedagogen (1999), att för att barn ska få sina behov tillfredställda är barnomsorgens och skolans mål desamma för alla barn. Elever i särskolan har samma behov som elever som går i den ”vanliga” skolan. Målen för en särskoleelev och en elev i den ”vanliga” skolan är att lära sig samma saker, kunna läsa, skriva, röra på sig, klä på sig själv, tvätta sig med mera. Men skillnaden är, att det tar längre tid för särskoleelever, innan de kan de här sakerna. På Skolverkets hemsida står, att om undervisningen ska utgå ifrån elevernas förutsättningar och behov krävs det, att dessa är konstaterade och att en planering är gjord utifrån dessa grundförutsättningar. Jag håller med Fritidspedagogen och Skolverket, som skriver att alla elever är olika och har olika förutsättningar att lära sig i skolan.

En elev som går i särskolan har samma ämnen som i grundskolan, men skillnaden är, att ett ämne får ta längre tid. Särskolan har anpassat skolmaterialet, till exempel läroböckerna. Eleverna har även mer individuellt anpassad inläring. De har också ett ämne som kallas ADL-träning. I det ämnet ingår det att lära sig sociala ting som att klä på sig och tvätta sig. Även om det inte finns ADL-träning som ämne i den ”vanliga” skolan, så tränar även de eleverna på vardagliga situationer i skolan. Särskolans klasser har färre elever än

grundskolans. Jag anser att det verkligen krävs att personalen, som jobbar med särskoleelever, nöter och har tålamod med ADL- träningen.

I studien framkommer att pedagoger, assistenter och elever tycker, att det viktigaste för undervisningen i särskolan är, att det är få elever i varje klass. Då får eleverna mer hjälp, och lärarna känner att de har mer tid till att hjälpa eleverna. En annan skillnad är, att de flesta särskoleelever går tio år istället för nio i grundskolan. Det tionde året är frivilligt. Det ska nämnas att särskoleelever kan använda dataprogram i sin undervisning, men det kan grundskoleelever också göra. Jag anser att det är bra, att det finns en möjlighet för särskoleeleverna att gå ett tionde år, och det är för att en del av eleverna behöver mer tid för inläring av skolämnen. Man måste också komma ihåg, att särskoleelever har anpassad individuell inläring med anpassade läromedel, till exempel läroböcker som förenklar inlärandet för eleverna.

Ska särskoleelever integreras i en ”vanlig” skolklass? Det är en fråga som lärare och pedagoger ofta diskuterar. Det finns inget bestämt ja eller nej i den frågan. Den uppfattningen har även specialpedagogen, som svarade på enkäten. Det finns delade meningar om särskoleeleverna ska gå i särskolan eller den ”vanliga” skolan, men min personliga uppfattning är, att det är viktigt att särskolan finns, därför att jag tror, att barn som har svårt att hänga med i den ”vanliga” skolan mår bra av att gå i en klass, där de övriga eleverna har ungefär samma svårigheter.

Sammanfattning

Sammanfattningsvis kan jag konstatera, att specialpedagoger tycker, att särskolan är en bra skolform. Det beror främst på, att personalen på en särskola får mer tid till att hjälpa elever med behov av särskilt stöd. Särskoleelever blir oftare sedda och får mer uppmärksamhet. Mitt syfte är att belysa specialpedagogers verksamhet och metoder. En av frågeställningarna behandlar frågan om särskoleeleverna borde ingå in den ”vanliga” klassen eller inte. Svaret på den frågan blev varken ja eller nej. Detta beror mycket på hur gravt funktionshinder eleverna har. Jag konstaterar även, att i den stad där undersökningen är gjord, verkar satsningen på särskolan vara mycket god. Men så är det inte över hela landet. Om en skola för alla ska fungera på ett tillfredsställande sätt även för handikappade behövs det resurser i form av fler specialpedagoger, assistenter, anpassade lokaler med mera.

Fortsatt forskning

Samhället har ansvar för att behoven hos psykiskt handikappade personer uppfylls. Det är ofta barn och ungdomar, som befinner sig i den så kallade gråzonen, som får stå tillbaka vid nedskärningar. Med barn i gråzonen menar jag barn, som inte har tillräckligt gravt funktionshinder för att gå i särskolan. Men de har dock ett funktionshinder, som gör det svårt att räkna till i den ”vanliga skolan”. Jag anser, att barn och ungdomar, som befinner sig i gråzonen, har lika stor rätt att få bra förutsättningar för att leva självständigt, få rehabilitering, utbildning och ett jobb som andra. Därför vore det intressant att se en forskning, som visar om samhället står för jämlikhet och delaktighet för dessa barn och ungdomar.

REFERENSLISTA

Böcker:

Asmervik, A. Ogden, T. & Ryngvold, A-L. (RED.). (2001). *Barn med behov av särskilt stöd*. Lund: Studentlitteratur. ISBN 91- 44-01561-5

Backman, J. (1998). *Rapporter och uppsatser*. Lund: Studentlitteratur. ISBN 91-44-00417-6

Balke, O. Granat, K. Karlsson, I. & Sjöberg, M. (2003). *Om bemötande av människor med funktionshinder*. Stockholm: Lenanders grafiska AB. ISBN 91-972590-8

Danielsson, L. & Lijeroth, I. (1995). *Vägval och växande- specialpedagogiskt perspektiv*. Stockholm: Liber utbildning AB.: ISBN 91- 634-0249-3

Dorohy, M-J. McConkey, R. & Hewson, S. (1981). *Att undervisa handikappade barn*. Malmö: Norstedt & Söners Förlag. ISBN 91- 804411-5

Eck Rakstang, O. & Rognhaug, B. (RED.) (1995). *Specialpedagogik i förskolan*. Lund: Studentlitteratur. ISBN 91-44- 49641-9

Haug, P. (1998). *Pedagogiskt dilemma: Specialundervisning*. Malmö: Liber distribution publikationstjänst. ISBN 91- 88373-93-2

Kadesjö, B. (2001). *Barn med koncentrations svårigheter*. Liber utbildning AB. Stockholm: ISBN 91-4704993-3

Kvale, S. (1997). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur. ISBN 91 4400185-1

Larsson-Swärd, G. (1995). *Åtgärdsprogram för barn med särskilt behov*. Malmö: Studielitteratur. ISBN 91- 44-00948-8

Läroplanen för det obligatoriska skolväsendet (LPO 94)

Imsen, G. (2000). *Elevens Värld*. Lund: studentlitteratur. ISBN 91-44-0097-9

Patel, R. & Tebeleius, U (red). (1987). *Grundbok i forskningsmetodik*. Lund: Studentlitteratur. ISBN 91-44-24851-2

Tideman, M. (2000). *Normalisering och kategorisering*. Lund: Studentlitteratur. ISBN 91-440161-X

Öhlmer, I. (2001). *Med eleven i centrum så kan vi stötta elever i behov av särskilt stöd*. Västerås: Nygrens Ljuskopia AB. ISBN 91-631-1039-3

Internetsidor:

(2005-09-16 kl 14: 45) www.kl.se/dyslexi

(2005-10-02 kl 13: 32) www.skolverket.se/publikationer

(2005-10-09 kl 14: 34) <http://Hem.fyritorg.com/ds/om/ds.htm>

Tidskrifter:

Gårdsäter, H. (1999). *Fritidspedagogen* nr 5.

Jakobsson, (2005). *Fria Tider* nr 1-2. Utgiven av fritidsforum Riksförbundet Sveriges fritids- och hemgårdar

Lagerqvist, C. (2005). *Fritidspedagogen* nr 6.

Uppslagsverk:

Engström, C. (1995). *Nationalcykklopedin*. Höganäs: Bokförlaget Bra Böcker AB. ISBN 91-7024-619 X

Josephson, H. (1997). *Respons*. Stockholm: Bertmarks förlag. ISBN 91- 9227

Föreningen för Barn, ungdomar och vuxna, rapport 1999.28

Blom, A. (1999). *Särskilda elever*. Stockholm: AWJ Kunskapsförlaget AB. ISBN 91-88738-73-6

Intervjufrågor

- 1 Vilken utbildning brukar de lärare ha som undervisar barn med särskilt stöd?
- 2 Hur länge har du arbetet med barn med behov av särskilt stöd i skolan/särskolan?
- 3 Hur är organisationen uppbyggd inom särskolan?
- 4 Tycker du att barn med särskilt stöd ska integreras i vanlig klass eller gå i särskola?
Motivera varför.
- 5 Finns det något samarbete mellan den vanliga skolan och särskolan, och hur ser samarbetet i så fall ut?
- 6 Vad för slags handikapp har de elever som bör gå särskola?
- 7 Hur jobbar ni med elever som har ADHD, DAMP och koncentrationssvårigheter?
- 8 Vad för slags hjälpmedel använder du i undervisningen, som t ex datorprogram?

Frågor till ungdom som gått i särskola

1. I vilken klass började du gå i särskolan?
2. Hur många var ni i klassen?
3. Vilka svårheter hade du som gjorde att du gick i särskolan?
4. Var det några ämnen som du hade svårare för än andra ämnen?
5. På vilket sätt fick du hjälp med de ämnena?
6. Använde du några hjälpmedel som t ex datorprogram?
7. Vad är det som är bra med särskolan? Finns det något dåligt med särskolan?

Intervju med specialpedagog i den vanliga skolan

För att ta reda på hur specialundervisningen i den vanliga skolan kan bedrivas och vilka kriterier som används för att se vilka elever som behöver flyttas över till särskolan, har jag intervjuat en specialpedagog, och här kommer lärarens svar.

Jag har jobbat som lärare sedan 1971 och blev färdig specialpedagog 2001. Det är speciallärare och specialpedagoger som arbetar med barn med skärskilt stöd. Den största delen som jag jobbar med nu har ADHD och damp, men det finns elever med sociala problem. Vi har inget direkt samarbete med särskolan. De svårigheter de barn som är på gränsen till särskolan har är, att de varje gång de gör en grej måste börja från början, även om de har gjort samma sak 10 gånger redan. De här eleverna kan inte utnyttja de erfarenheter de har gjort. Visst är det så, att när föräldrar får beskedet, att deras barn måstet gå i särskolan, går de igenom en sorgprocess. Men vi gör allt för att hjälpa deras barn.

Min grundtanke är, att alla elever ska gå tillsammans i samma klass. Nu är det 80 % av de elever som behöver särskilt stöd, som kommer till mitt arbetsrum för att få hjälp. Om det behövs så går jag även in i klassen och stödjer den. Jag varierar mitt sätt att arbeta på. Det beror på vilken hjälp eleven behöver, men visst använder jag dataprogram. Läs och skrivsvårigheter är det som dominerar.

Intervju med specialpedagoger inom en särskola

Bägge specialpedagogerna är grundskolelärare och har specialpedagogisk utbildning med inriktning mot särskolan. Båda två började arbeta på samma särskola för 10 år sedan. De är lärare för särskoleelever som går i klass sex och sju. Särskoleklasserna är indelade i två olika grupper. Antalet elever i grupperna kan variera lite, men fem till tio elever kan det vara. Varje särskoleklass har en klassassistent. Särskoleeleverna går sammanlagt lika många lektionstimmar som elever i den ”vanliga” skolan, och ämnena är desamma, men de är mer praktiskt inriktade. Eleverna får också lite mer tid för varje ämne. De elever som går på särskolan har en utvecklingsstörning, men de kan många gånger samtidigt ha handikapp som ADHD, damp med mera. Frågan om särskoleeleverna bör ingå i den vanliga klassen tyckte de var svår att svara på, och det beror på hur gravt det individuella handikappet är. Men central särskola bör det finnas. En elev som går på särskolan kan vara riktigt duktig på ett specifikt ämne. På frågan om vilka elever som bör gå särskola svarade de, att deras rektor har sagt, att även elever med svår social bakgrund bör gå särskola. Specialpedagogerna säger också, att det är föräldrarna som har det sista ordet om deras barn ska gå i en särskola. Skolmaterial som till exempel böckerna skiljer sig från grundskolans böcker. Särskolan försöker vara med på alla stora aktiviteter, som anordnas inom hela skolan, exempelvis FN-dagen men även idrottsdagar.

Intervju med två specialpedagoger inom särskolan

De här lärarna har specialpedagogisk utbildning. Skillnaden är att den ene har grundskolelärarutbildning i botten och arbetat inom särskolan i fyra år, medan den andre har jobbat inom särskolan i 11 år. Denna särskola innefattar från förskolegrupp till klass fem. De tycker, att särskolan i denna stad har det bra förspänt, om man jämför med hela landet. Det satsas rätt bra på särskolan. De säger, att det finns kommuner som inte gör förundersökningar om en elev ska gå i särskolan eller inte. Men det gör de i denna kommun. Särskolan finns i samma skolbyggnad som den vanliga skolan. De har ett bra samarbete med den vanliga skolan och allt som den gör. Lärarna i särskolan och grundskolan är som ett stort arbetsteam. I särskolan arbetar två specialpedagoger, tre assistenter, en idrottspedagog och en rytmopedagog inom musiken. De kan köpa in dataprogram tillsammans med den övriga skolan, så de lånar dataprogram från varandra. Eleverna på särskolan har samma ämnen som den vanliga skolan, men det som skiljer är att särskoleeleverna läser ett specifikt ämne under längre tid än de andra, därför att det kan ta längre tid för en särskoleelev att ta till sig och lära sig just det ämnet. De har också ADL-träning som ämne, säger de. De gör individuella studieplaner och åtgärdsprogram till eleverna.

På frågan om de tycker att barn med särskilt stöd ska integreras i ”vanlig” klass eller gå i särskola, blev svaret att det diskuterar de varje dag. Det är olika från elev till elev. Det beror på att det finns så många olika handikapp. Det finns elever med handikapp som klarar av att gå i en ”vanlig” skola. De tycker, att det är bra att särskolan finns. De tycker också, att det inte är någon särbehandling att gå i särskola, nästan tvärtom, för eleverna som går i särskolan kan få känna att de är bra i ett ämne. De har haft elever som har varit riktigt duktiga i ett specifikt ämne men har haft andra problem. Det har funnits elever som har gått särskola men har flyttats över till den vanliga skolan, därför att de helt enkelt klarar av att gå där. De arbetar lite långsammare, men de klarar av det. De tycker också, att om en elev klarar av att gå i ”vanlig” klass, så ska den eleven gå i den klassen och inte i en särskoleklass.

Intervju med en före detta elev på en särskola

Vi var sju killar i klassen, och att jag gick särskola var för att jag hade läs- och skrivsvårigheter. Jag började gå i särskolan i klass 8. Jag minns en gång när vi skulle få igen ett prov i den vanliga skolan. Då kunde man ha max 90 poäng och jag hade två poäng. När jag började särskolan så gick jag från att ha varit sämst till att bli bäst i klassen. Jag var en av tre elever som var bättre än de andra eleverna i särskolan. De ämnena som jag hade svårast för var engelska och bild. I särskolan hade vi en lärare och två assistenter. Vi fick mer tid och hjälp i särskolan. Allt var bra i särskolan, men var det något som var dåligt, så var det att vi gick 10 år istället för nio år.

Enkät

Hej

Mitt namn är Robert Kvist. Jag går lärarutbildningen på Campus, Skellefteå. Jag gör mitt examensarbete om särskolan. Jag undersöker bland annat vilken skillnad det är mellan särskolans undervisning och grundskolans undervisning. Jag är tacksam om du ville besvara dessa frågor.

Tack på förhand.

Vilken utbildning har du?

Vilka likheter och skillnader anser du finns mellan särskolans undervisning och grundskolans?

Ska särskoleelever integreras i en vanlig klass? Svarar du ibland, motivera varför.

Ja alltid   Nej   Ibland

Exempel på åtgärdsprogram för enskilt barn

Förskola/skola/fritidshem

_____

Datum

_____

Ansvarig sammankallande

_____

Avd/klass

_____

Namn _____

Födelsedata

_____

Målsman _____

Bakgrund

_____
_____
_____
_____

Beskrivning av barnets beteende

_____
_____
_____
_____

Barnets tillgångar

_____
_____
_____

Målsättning 1 _____

Delmål 2 _____

Åtgärder/Minnesanteckningar

Konsultation

Uppföljning, datum

Punkter man ska tänka på när lärare gör ett åtgärdsprogram

”Om det genom uppgifter från skolans personal, en elev, dennes vårdnadshavare eller på annat sätt har framkommit att eleven behöver särskilda stödåtgärder, skall rektorn se till att ett åtgärdsprogram utarbetas. Eleven och elevens vårdnadshavare skall ges möjlighet att delta vid utarbetandet av programmet”.

(Grf 5 kap 1 § tredje stycket)

Kommentarer

Det bör observeras att nu (sedan 2001) har både elev och föräldrar rätt att ta initiativ till att det upprättas åtgärdsprogram och att de skall ges möjlighet att vara med och utforma detta.

I samband med tillkomsten av de här reglerna har regeringen sagt att den ”anser att alla elever med läs- och skrivsvårigheter har rätt till ett åtgärdsprogram. ”Ett sådant ”skall vara redskap och hjälpmedel för skolans personal att planera och utveckla hela den pedagogiska verksamheten kring den enskilde individen.” Åtgärdsprogrammet ”skall föregås av en utredning som innehåller en analys av elevens problem.” Utredningen skall ”utgå från en helhetssyn på eleven,” och ”ett bra åtgärdsprogram bör vara både kortsiktigt och långsiktigt och lyfta fram elevens starka sidor”. (Proposition 1997/98:94)

Skolverket har i en ny skrift (www.skolverket.se) ”Att arbeta med särskilt stöd med hjälp av åtgärdsprogram” beskrivit hur det kan gå till att upprätta ett åtgärdsprogram. Där belyser man särskilt frågor som börjar med ”När, Var, Vem, Hur och Vad.” Inledningsvis noteras att ”en erfarenhet som kan dras av Skolverkets undersökningar är att stödet ofta sätts in för sent.” Dessutom utgår man ”sällan från en analys av undervisningen och den omgivande miljön”.

I ett avsnitt om ”Pedagogisk kartläggning” framhålls att denna bör belysa inte bara den enskilde elevens svårigheter och möjligheter (”individnivån”). Man bör också se på hur skolans organisation svarar mot elevens förutsättningar och behov (”organisationsnivån”), liksom hur elevgruppen är sammansatt, hur eleven bemöts och om det finns arbetsformer som är mer kritiska eller mer stödjande för eleven (”gruppnivån”).

Utvecklingssamtal

I Grundskoleförordningens kapitel 7 sägs att

”Läraren skall fortlöpande informera eleven och elevens vårdnadshavare om elevens skolgång. Minst en gång varje termin skall läraren, eleven och elevens vårdnadshavare samtala om hur elevens kunskapsutveckling och sociala utveckling bäst kan stödjas (utvecklingssamtal).

På begäran av en elevs vårdnadshavare skall läraren som ett komplement till utvecklingssamtalet lämna skriftlig information om elevens skolgång. Sådan information får dock inte ha karaktären av betyg.

Utvecklingssamtal skall i vissa fall resultera i ett sådant åtgärdsprogram som avses i 5 kap. 1 §”.

(Grf 7 kap. 2 §)

Kommentarer

Kanske är det genom att bestämmelsen om utvecklingssamtal placerats under rubriken ”Betyg mm” i Grundskoleförordningen som den under senare år mest uppmärksammas som utgångspunkt för frågan om när och i vilken form skolan genom något slags skriftliga omdömen/betyg ska kunna ge information om elevernas studieresultat ämne för ämne. Syftet med utvecklingssamtal torde emellertid ha varit betydligt bredare för att inte säga ett helt annat. Mycket bra framgår det av en informationsskrift från Skolverket, ”Utvecklingssamtal – en mötesplats för elev – föräldrar – lärare.” (Stockholm 1995. Beställningsnummer 95:178)

Den vill ge en information om vad som menas med utvecklingssamtal, vad de syftar till och hur de ingår i skolans verksamhet. Där sägs bl a ”Utvecklingssamtalet ska ses som en del av en fortlöpande dialog mellan elev och lärare och mellan lärare, elev och föräldrar. Utvecklingssamtalet är bara en, om än viktig möjlighet till elevinflytande och föräldramedverkan. De olika kontaktformerna mellan hem och skola, både formella och informella, kompletterar varandra och ger tillsammans möjligheter till kontinuerlig information och kunskap om elevens skolgång.”

För läraren kan utvecklingssamtalet vara ett sätt att få en nyanserad bild av eleven och med det en ökad förståelse för dennes arbetsinsatser i skolan. Det kan också bli en hjälp för läraren att granska sin egen praktik. ”Passar min uppläggning av undervisningen den här eleven?” ”Kan den bli bättre?” ”Har jag lyssnat på vad den här eleven och de här föräldrarna har att säga?”

Centrala särskolan i X kommun

Högstadiesärskola A Läsår 7-9 + 10: an	Grundsärskola B Läsår 1-5 För elever med autism- träningsskola	Högstadiesärskola C Läsår 6-9 + 10: an
Grundsärskola D Läsår 1-5 Läsår 6-9 + 10: an För elever med autism, träningsskola	Gymnasiesärskola B: 1 För elever med autism- träningsskola	Grundsärskola E Förskoleklass Läsår 1-5
	Grundsärskola F Rh klass Läsår 1-9 Gymnasiesärskola	

Gymnasiesärskolan 4 år. Nationella program, specialutformade program, individuellt program
En del särskoleelever studerar i grundskolan där de bor men studerar efter särskolans kursplan.

Särskolan har ingen egen organisation och därmed skiljer den sig inte ifrån den vanliga skolans organisation.